

Dr Edyta Krzysztofik

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Jana Pawła II

WSTĘP REDAKTORA NAUKOWEGO WYDANIA

Pełnoskalowa zbrojna agresja rosyjska na Ukrainę formalnie rozpoczęła się 24 lutego 2022 r., choć oczywiście należy pamiętać, że pierwsza ingerencja w suwerenność tego państwa miała miejsce jeszcze w 2014 r., kiedy to Rosja dokonała aneksji Krymu i rozpoczęła działania zbrojne w obrębie dwóch wschodnich obwodów Ukrainy – Donieckiego i Ługańskiego. W wyniku działań zbrojnych społeczeństwo Ukrainy ponosi ogromne straty: moralne, finansowe, bytowe, ale również zdrowotne, w tym traumy psychiczne. Zgodnie z danymi przekazanymi w raporcie RDNA4 za okres od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r., bezpośrednie szkody na Ukrainie szacuje się na 176 mld dolarów, z mieszkalnictwem, transportem, energią, handlem i przemysłem oraz edukacją jako najbardziej dotkniętymi sektorami¹. Natomiast zgodnie z raportem UNESCO straty w obszarze dziedzictwa kulturowego obejmują 514 miejsc kultury, w tym 152 miejsc kultu religijnego, 268 budynków o znaczeniu historycznym i/lub artystycznym, 38 muzeów, 33 zabytki, 19 bibliotek, 3 stanowiska archeologiczne oraz 1 archiwum². Straty środowiskowe sięgają zaś 71 mld dolarów³. To tylko przybliżone dane, które każdego dnia ulegają zmianie, a ich pełne oszacowanie możliwe będzie dopiero po zakończeniu konfliktu. Niezbędne jest natomiast stałe monitorowanie i dokumentowanie powstałych strat.

Obecny numer „Wiedzy Obronnej” poświęcony został w całości próbie oceny strat, jakie ponosi Ukraina w związku z pełnoskalową zbrojną agresją rosyjską. Podjęty temat wymaga szerokiej analizy sytuacji w Ukrainie z różnych perspektyw, dlatego też prezentowane opracowania mają charakter interdyscyplinarny i obejmują kilka obszarów: kulturowy, ekologiczny i gospodarczy.

W ramach pierwszego obszaru rozważań odnoszących się do ochrony tożsamości kulturowej, Autorzy koncentrują się na jej poszczególnych elementach. Chodzi tu konkretnie o dziedzictwo narodowe, w tym zabytki, obiekty sakralne, muzea itp.; badania naukowe; język; religię oraz najcenniejsze dobro, jakim jest młode pokolenie i przyszłość narodu. Zagadnienie strat dotyczących dziedzictwa narodowego podjęte zostało w kilku pracach. Pierwsza z nich poświęcona została problematyce przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu, w szczególności przeciwko zabytkom nieruchomym. **Prof. Oksana Sałata** podkreśla, że „materialne i niematerialne dobra

¹ <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

² <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>

³ <https://www.onet.pl/styl-zycia/dziki-zycie/przyroda-i-wojna-szacunki-zanizone-skutki-dlugotrwałe/2jcvlyq,30bc1058>

kultury stanowią jedną z kluczowych podstaw dalszej jedności i konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego oraz kształtowania wspólnej narodowej pamięci historycznej, zwłaszcza w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej”. Swoje badania oparła na tezie, że „dziedzictwo kulturowe Ukrainy jest fundamentalnym źródłem formowania świadomości narodowej oraz duchowego rozwoju społeczeństwa. Wpływa ono na proces samookreślenia narodu oraz na rozwój Ukrainy jako państwa niepodległego”. W odniesieniu do problemu sytuacji organizacji religijnych w Ukrainie **prof. Jerzy Nikołajew** wykazał, że w wyniku działań wojennych doznały one poważnego uszczerbku w sferze materialnej i niematerialnej. Zniszczone lub uszkodzone zostały obiekty przeznaczenia religijnego, zwłaszcza we wschodniej Ukrainie, a wobec duchownych stosowano akty przemocy fizycznej i psychicznej. Niezwykle trudne zagadnienie podjęte zostało w badaniach **Gvantsy Chincharauli**. Omówiła ona problem „straconego pokolenia” obejmującego dzieci, które nie tylko poniosły śmierć w wyniku działań wojennych, ale również przeżyły traumę psychiczną, kryzys tożsamości i długotrwałe szkody emocjonalne. W pracy wyrażono uwagi krytyczne pod kątem aktualnie obowiązujących mechanizmów ochrony praw dziecka w trakcie trwania konfliktów zbrojnych. **Dominik Tarczyński** natomiast podjął badania na temat rozwoju naukowego oraz swobody prowadzenia badań naukowych w Ukrainie w trakcie pełnoskalowej zbrojnej agresji Rosji w Ukrainie. W przeprowadzonej analizie wskazał na wielowymiarowe i wielopokoleniowe „straty intelektualne” spowodowane śmiercią i emigracją kadr naukowych, zniszczenie instytucji edukacyjnych i kulturalnych oraz długofalowe skutki psychospołeczne i gospodarcze. Kolejny tekst odnoszący się do omawianego obszaru, a jednocześnie stanowiący podsumowanie wskazanych powyżej badań przygotowała **dr Magdalena Maksymiuk**. Podjęła ona próbę wykazania potrzeby wprowadzenia nowej kategorii ludobójstwa, „ludobójstwa kulturowego”, które obejmuje przede wszystkim działania ukierunkowane na „wynaradawianie i wyniszczenie tożsamości narodowej.”

Drugi obszar badań podjętych w niniejszym numerze koncentruje się na rodzaju i rozmiarze strat ekologicznych, które *de facto* dotyczą nie tylko Ukrainy, ale również państw sąsiadujących. **Prof. Ihor Kozak** w swoim artykule przedstawił skalę zniszczeń ekosystemów leśnych w lasach gospodarczych oraz w lasach objętych różnymi formami ochrony przyrody. Analizy przeprowadzone za pomocą Global Ecosystem Dynamic Investigation (GEDI) i Sentinel Application (SNAP) Sentinel-2 na platformie Google Earth Engine (GEE) potwierdziły, że średnie wartości NDVI (Normalized Difference Vegetation Index) zmniejszyły się z 0,65-0,67 w 2020 roku do 0,24-0,33 w 2022 roku (i dalej utrzymują się na niskim poziomie 0,19-0,32 do 2025 roku). Wykazano naruszenie przez Rosjan prawa międzynarodowego i ukraińskiego oraz obliczono straty wszystkich kategorii leśnych usług ekosystemowych na kwotę 16 mld 149 mln dolarów. W kolejnym artykule przygotowanym przez **Krzysztofa Wojciechowskiego** i **Marynę Romanenko** zwrócono szczególną uwagę na przyrodę ożywioną: gatunki, siedliska przyrodnicze i obszary chronione o randze krajowej i międzynarodowej. W celu zobrazowania wpływu działań wojennych na przyrodę przedstawiono: „studia przypadków” wybranych obszarów chronionych (Askania Nowa); katastrofalny przypadek – wysadzenia Kachowskiej Elektrowni Wodnej na Dnieprze oraz wpływ wojny na gatunki (zwłaszcza wpisane do Czerwonej Księgi Zwierząt Ukrainy i Czerwonej Księgi Roślin

Ukrainy). Przeanalizowano także wpływ działań wojennych na siedliska przyrodnicze, w tym te najcenniejsze, jak stepy czy siedliska kredowe. Według przytoczonych w pracy danych, szkody wyrządzone środowisku opiewają na 5,917 trylionów hrywien. Kolejny artykuł odnoszący się do problemu strat Ukrainy w obszarze ekologii przygotowała **dr Evghenia Gugulan**. Podjęła w nim kompleksową analizę ekologicznych skutków konfliktu, ze szczególnym uwzględnieniem zarówno celowego, jak i ubocznego niszczenia ekosystemów naturalnych, erozji bioróżnorodności oraz degradacji kluczowych komponentów środowiska, takich jak gleba, powietrze i zasoby wodne. Podobnie jak w pierwszym obszarze, podkreśliła ona potrzebę wprowadzenia nowej kategorii ludobójstwa, „ekobójstwo”, które obejmowałoby swoim zakresem powyżej omówione przypadki niszczenia przyrody. Ostatni artykuł dotyczący problemu strat środowiskowych podjęli **prof. Igor Kozyh** i **prof. Jurij Mykytin**. W swojej pracy dokonali analizy ram prawnych ścigania przestępstw przeciwko środowisku wynikających z rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie. Zgodnie z danymi przedstawionym przez Autorów do chwili obecnej Ukraina udokumentowała ponad 200 postępowań karnych dotyczących środowiskowych zbrodni wojennych, przy czym wartość wyrządzonych szkód przekracza 250 miliardów hrywien. Zwrócili również uwagę na pierwszą w historii próbę wszczęcia postępowania w sprawie ekobójstwa w warunkach konfliktu zbrojnego, związaną z atakiem na obiekt jądrowy w Charkowie.

Ostatnia obszar rozważań obejmuje problem strat ekonomicznych. Pierwsza praca w tym obszarze przygotowana została przez **prof. Liudmilę Sas**. Porusza w niej wpływ agresji rosyjskiej na obiekty infrastruktury ze szczególnym uwzględnieniem strat w sferach społecznej, transportowej, energetycznej, mieszkaniowo-komunalnej oraz cyfrowej. Z przywołanych danych wynika, że całkowita suma bezpośrednich szkód, według wstępnych szacunków, wynosi 170 miliardów dolarów, co świadczy o głębokim kryzysie w zakresie infrastruktury kraju. W pracy **dr Sergiia Baluniuka** zwrócono natomiast uwagę na funkcjonowanie oraz działalność ukraińskich przedsiębiorstw różnych kategorii, w szczególności mikro-, małych i średnich. Głównym celem badań było określenie skali bezpośrednich i pośrednich strat gospodarczych, ocena makroekonomicznych skutków wojny, a także analiza skuteczności działań polityki państwowej i wsparcia międzynarodowego w celu zapewnienia stabilności w sferze biznesu oraz zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego Ukrainy. Badania we wskazanym obszarze pogłębiła **prof. Valentyna Yakubiv**, skupiając się na zintegrowanej ocenie wielowymiarowych skutków strat gospodarczych dla wspólnot terytorialnych w oparciu o dane statystycznych instytucji państwowych, raportów międzynarodowych oraz dorobek badań naukowych. W swojej pracy podkreśliła, że „trwała odbudowa wymaga zintegrowanych strategii, które jednocześnie obejmują rekonstrukcję infrastruktury, rewitalizację działalności gospodarczej, stabilizację finansów publicznych oraz wzmocnienie instytucjonalne”. Kolejny tekst poświęcony został analizie sytuacji sektora rolnego, który stanowi jeden ze strategicznych elementów gospodarki Ukrainy. **Prof. Diana Shelenko** przedstawiła badania zmierzające do określenia specyfiki funkcjonowania sektora rolnego gospodarki Ukrainy w warunkach stanu wojennego. Ponadto podjęła próbę oceny skali i struktury bezpośrednich i pośrednich strat sektora rolnego w wyniku wojny oraz wskazania możliwości i perspektyw jego odbudowy w kontekście integracji międzynarodowej.

Ostatnia grupa rozważań podjętych w niniejszym numerze poświęcona została działaniom społeczności międzynarodowej skierowanym na udokumentowanie i oszacowanie strat Ukrainy doznanych w wyniku pełnoskalowej zbrojnej agresji rosyjskiej. W tym miejscu należy przywołać tekst **prof. Ivana Pankevycha**, który przedstawił nowe inicjatywy podjęte pod auspicjami Rady Europy. Ponadto Autor dokonał analizy Planu Działań Rady Europy dla Ukrainy na lata 2018-2022, oraz Plan Działań Rady Europy dla Ukrainy „Stabilność, odnowienie i odbudowa” 2023-2026. Omówił również zasady funkcjonowania utworzonego w 2023 r. Rejestru Szkód Wyrządzonych Agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę oraz działania zmierzające do powołania Specjalnego Trybunału ds. Zbrodni Agresji przeciwko Ukrainie.

Prezentowany numer specjalny został przygotowany jako jeden z efektów badań podjętych przez zespół ekspertów w ramach projektu „Analiza prawna działań Rosji w Ukrainie od 2014 r. pod kątem zbrodni agresji, zbrodni wojennych i ludobójstwa oraz rozwiązań prawnych państw sąsiadujących z Ukrainą w zakresie statusu obywateli Ukrainy” realizowanego jako zadanie zleczone MNiSW (MEiN/2023/DPI/2965). Przygotowane artykuły stanowią uzupełnienie wcześniej przeprowadzonych prac, które ujęte zostały w trzech monografiach: *Zbrodnie międzynarodowe popełnione w ramach rosyjskiej agresji zbrojnej na Ukrainę oraz możliwość ich ścigania przez trybunały międzynarodowe* wydana w 2024 r., *Status prawny obywateli Ukrainy po rozpoczęciu przez Federację Rosyjską pełnoskalowej agresji zbrojnej* oraz *Ochrona praw podstawowych obywateli Ukrainy w dobie agresji rosyjskiej*, które ukażą się w 2025 r. Ponadto na stronie projektu (<https://www.agresjarosyjska.info>) zamieszczone zostały ekspertyzy, wystąpienia eksperckie prezentowane podczas seminariów naukowych, kalendarium oraz opracowania doniesień prasowych poświęconych zbrojnej agresji rosyjskiej w Ukrainie.